

ارتش ایران در دوره صفوی و تحولات آن

نویسندگان:

دکتر حمید اسدپور
استادیار دانشگاه خلیج فارس

و

دکتر حسین اسکندری

نگارستان اندیشه

تهران - ۱۳۹۸

سرشناسه: اسدپور، حمید، ۱۳۴۳ - Asadpour, Hamid

عنوان و نام پدیدآور: ارتش ایران در دوره صفوی و تحولات آن / نویسندگان
حمید اسدپور، حسین اسکندری. تهران: انتشارات نگارستان اندیشه: ۱۳۹۶.

وضعیت فهرست نویسی: فیفا. شابک: 4-25-6607-622-978
یادداشت: کتابنامه

موضوع: ایران. ارتش -- تاریخ -- ۹۰۷ - ۱۱۴۸ ق. Iran. Artesh -- History

1502 - 1736 -- ایران -- تاریخ -- صفویان، ۹۰۷ - ۱۱۴۸ ق Iran --

History -- Safavids, 1502 - 1736

شناسه افزوده: اسکندری، حسین، ۱۳۴۹ اردیبهشت

رده دیوئی: ۹۵۵/۰۷۱۰۶ - رده‌بندی کنگره ۱۱۸۰ DSR

شماره کتابشناسی ملی: ۵۹۴۷۳۸۱

ارتش ایران در دوره صفوی و تحولات آن

نویسندگان:

دکتر حمید اسدپور، استادیار دانشگاه خدیو فارس

دکتر حسین اسکندری

نمونه‌خوانی: وحید دریاییگی

طراح جلد: سعید صحابی

چاپ: اول، ۱۳۹۸

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: م. انقلاب، ابتدای خ آزادی، خ بهزاد، شماره ۲۹ واحد ۷

تلفکس: ۶۶۴۳۵۴۱۶ - ۶۶۹۷۸۸۸۱

www.cins.ir - info@cins.ir

فهرست مطالب

۹	 مقدمه
۱۳	 بخش اول: ارتش در ایران پیش از عهد صفوی
۱۳	 مبانی نظری
۱۳	 مبانی نظری ارتش در ایران باستان
۱۹	 مبانی نظری ارتش در ایران دوره اسلامی تا پیش از صفویه
۲۵	 ارتش در ایران قبل از صفویه
۲۵	 ارتش در ایران باستان: ایران پیش از ورود آریایی‌ها
۲۹	 ارتش ایران در دوره استقرار حکومت‌های آریایی
۴۷	 نیروی دریایی در ایران باستان
۵۱	 ارتش در ایران دوره اسلامی تا آغاز صفویه
۵۱	 نیروی زمینی
۹۶	 نیروی دریایی ایران دوره اسلامی تا آغاز صفویه
۱۰۳	 بخش دوم: ارتش در عهد اول صفوی
۱۰۳	 مدخل: زمینه‌های تشکیل حکومت صفوی
۱۰۳	 تشیع و تشکیل حکومت صفوی
۱۱۴	 تصوف
۱۱۶	 پیوند تشیع و تصوف
۱۱۷	 آنانولی و پیوند تشیع و تصوف
۱۱۹	 زمینه‌های سیاسی تشکیل حکومت صفویه
۱۲۱	 زمینه اجتماعی تشکیل حکومت صفویه
۱۲۴	 نقش خاندان شیخ صفی
۱۳۳	 شاه اسماعیل و تشکیل حکومت صفوی
۱۴۱	 شکل‌گیری اولیه ارتش صفوی
۱۴۶	 نقش ایلات در ساختار ارتش صفوی
۱۴۸	 ایلات بزرگ ترکمان
۱۴۸	 استاجلو
۱۵۰	 تکلو
۱۵۲	 شاملو

۱۵۳	روملو
۱۵۴	ذوالقدر
۱۵۶	قاجار
۱۵۷	افشار
۱۵۹	ایلات کوچک ترکمان
۱۶۲	عناصر غیر ترک در ارتش صفوی
۱۶۶	مناصب و ساختار ارتش
۱۶۶	امیرالامرا
۱۷۱	قورچی
۱۸۲	چرخ
۱۸۴	تچی
۱۸۵	توپچی و تفنگچی
۱۸۸	قاضی عسک
۱۸۸	حشر
۱۹۱	آرایش نظامی و شیوه‌های حشای ارتش صفوی
۱۹۲	آرایش نظامی ارتش صفوی
۱۹۶	سرعت عمل و شبیخون
۱۹۸	زمین‌های سوخته
۲۰۳	منقلا
۲۰۶	روش‌های حصارگیری
۲۰۹	پیوندهای خانوادگی و ارتش صفوی
۲۱۰	سلاح و پوشش نظامی
۲۲۱	منابع تأمین هزینه ارتش صفوی
۲۲۸	خبرگیری و جاسوسی
۲۳۰	آذوقه
۲۳۳	موسیقی نظامی
۲۳۶	اعتقادات و ارتش عهد اول صفوی
۲۴۰	ارتش و سیاست
۲۵۶	اجتماع، اقتصاد و ارتش صفوی
۲۶۵	نقش و عملکرد ارتش
۲۷۵	بخش سوم: تحول در ارتش صفوی: ارتش در دوره شاه عباس
۲۷۵	مدخل
۲۷۶	قرلباشان
۲۸۵	نقش غیراساسی طوایف قزلباش
۲۸۵	روملو

۲۸۵.....	افشار.....
۲۸۶.....	ذوالقدر.....
۲۸۶.....	طوایف کوچک.....
۲۸۸.....	نقش اساسی طوایف قزلباش.....
۲۸۸.....	استاجلو.....
۲۸۹.....	شاملو.....
۲۹۰.....	قاجار.....
۲۹۲.....	مناصب و ساختار ارتش.....
۲۹۵.....	سپهسالار.....
۲۹۸.....	قورچی باشی.....
۲۹۸.....	قوللر آقاسی.....
۲۹۹.....	توپچی باشی.....
۲۹۹.....	تفنگچی باشی.....
۳۰۰.....	مناصب و گروه‌های غیر نظامی.....
۳۰۳.....	غلامان.....
۳۰۹.....	تفنگچیان.....
۳۱۶.....	قورچیان.....
۳۲۳.....	پیدایش شاهسون.....
۳۲۶.....	استراتژی نظامی.....
۳۲۹.....	شیوه‌های نظامی.....
۳۲۹.....	تطمیع.....
۳۳۱.....	گردآوری نیروها.....
۳۳۳.....	چرخچیان و سرعت عمل.....
۳۳۵.....	زمین‌های سوخته.....
۳۳۹.....	شیوه‌های حصارگیری.....
۳۴۲.....	جاسوسی.....
۳۴۴.....	انضباط.....
۳۴۶.....	آموزش.....
۳۴۸.....	مواجب.....
۳۵۱.....	تدارکات.....
۳۵۵.....	تجهیزات.....
۳۶۵.....	نیروی دریایی.....
۳۶۵.....	نیروی دریایی صفویه تا پیش از سلطنت شاه عباس.....
۳۷۳.....	نیروی دریایی در دوره شاه عباس.....
۳۸۲.....	مناسبات ارتش، اجتماع و اقتصاد.....

مقدمه

پدیده‌های تهاجم و تدافع از جمله پدیده‌هایی هستند که همیشه همراه و همزاد انسان‌ها بوده‌اند. این همراهی ناشی از دفاع انسان از خود و دستاوردهایش و گاهی نیز به دلیل طبع زیاده خواهی انسان‌ها می‌باشد. تهاجم و تدافع از جمله مسائلی هستند که از همان دوران اولیه زندگی انسان‌ها شکل گرفتند. انسان اولیه چه در مقابله با طبیعت و حیوانات و چه در برابر هموعان خود، این دوپدیده را وسیله‌هایی جهت رسیدن به اهدافش تلقی می‌نمود. پس از آن که بشر به زندگی یکجانشینی و تقسیم کار روی آورد، گروهی نیز به شغل سپاهگری و دفاع از جوامع پرداختند و نیروی نظامی یکی از ارکان اصلی جوامع شد. بخش مهمی از تحولات هر جامعه‌ای مربوط به امور دفاعی و نظامی می‌باشد. به همین دلیل ارتش به عنوان رکن اصلی ساختارهای اجتماعی یک جامعه مورد توجه حاکمان و سیاستمداران قرار گرفته است و هیچگاه یک جامعه از آن بی‌نیاز نبوده است. جوامع و نیروهای نظامی برای پاسداری از مرزهای جغرافیایی، سیاسی و امنیتی یک جامعه و دفاع از موجودیت کشور و ست در هنگام تهدیدات و تهاجمات خارجی و نیز حفظ امنیت و نظم داخلی در طول تاریخ مورد تأکید حکومت‌ها، جوامع و متفکران بود و ایران نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. پس هر جامعه با توجه به نوع نیاز خود به مساله ارتش پرداخته است. از سوی دیگر تعریف هر جامعه از این نیازها، اساس تشکیل، تجهیز و شیوه و روش کاربرد نیروهای نظامی را مشخص نموده است. اهمیت ارتش در طول تاریخ بشریت بدان است که بخش مهمی از توسعه و گسترش توانمندی‌های انسان‌ها مربوط به امور نظامی می‌باشد. بخش وسیعی از اوراق تاریخ بشریت به اقدامات ارتش و امور نظامی پرداخته شده است. فعالیت‌های ارتش صرفاً در جنبه نظامی اهمیت ندارد، بلکه نهادی قدرتمند در طول تاریخ است که تأثیر عمیقی بر سیاست، اجتماع و اقتصاد داشته است.

در ایران از همان دوره باستان، ارتش اهمیت زیادی داشته است. فلسفه تشکیل حکومت ماد، دفاع از قلمروش در برابر تهاجمات بیگانگان مانند آشوریان بوده است. پیش از آن نیز در نزد آریایی‌ها، طبقه جنگاوران مورد توجه بود. در تداوم تاریخ ایران نیز ارتش و نیروهای نظامی همواره از جایگاه مهمی برخوردار بودند. موقعیت مهم جغرافیایی ایران و وجود قدرت‌های بزرگ و طوایف بیابانگرد در اطراف ایران، اهمیت مساله را دوچندان نموده بود. وجود تشکیلات منظم نظامی در ایران باستان و همچنین اصطلاحات فراوان مربوط به ارتش در این دوره، نشانگر توجه به این نهاد بوده است.